

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Проект розвитку ринків капіталу

25 березня 2008 року

Поширеність пенсійних моделей у Східній Європі та країнах СНД

Українська трирівнева модель пенсійної системи

У 1998 році Україна прийняла рішення запроваджувати трирівневу пенсійну систему.

Запровадження трирівневої пенсійної системи в Україні розпочалось з прийняттям у 2003 році Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення». Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" були запроваджені певні зміни до солідарної пенсійної системи (Рівень I) у той час як цілісність її традиційної структури та цілі були збережені. Законом також була встановлена структура та основні характеристики загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на Рівні II. Структура української пенсійної системи описує три рівні.

Рівень I – солідарна система, що забезпечує усіх працівників, які набувають відповідне право, пенсією відповідно до розміру заробітної плати та стажу роботи.

Рівень II передбачається як схема з накопичувальними пенсійними рахунками та обов'язковими внесками працівників. Рівень II передбачається як система, яка повністю фінансується за рахунок внесків працівників, що будуть інвестуватись в активи приватного та державного сектору як в Україні, так і за кордоном. Розміри пенсійних виплат за рахунок Рівня II будуть визначатись з урахуванням загальної суми внесків працівника та накопиченого інвестиційного доходу на ці внески.

Рівень III передбачається як схема добровільного недержавного пенсійного забезпечення, з відкриттям для кожного учасника індивідуальних пенсійних рахунків. Будь-яка особа може сплачувати внески на свою користь, а також внески на користь особи можуть сплачуватись її роботодавцем або професійним об'єднанням. Як і на Рівні II, розмір пенсії з Рівня III визначається з урахуванням суми внесків, сплачених на користь працівника, та накопиченого інвестиційного доходу на ці внески.

Розповсюдження трирівневих пенсійних систем

Трирівнева система, на зразок запропонованої та частково запровадженої в Україні, є переважаючою пенсійною моделлю серед країн колишнього соціалістичного табору. 12 країн колишнього соціалістичного табору мають трирівневі пенсійні системи, а саме: Угорщина та Польща (обидві країни запровадили таку систему до 2001 року), Болгарія, Хорватія, Естонія, Косово, Латвія, Литва, Македонія, Румунія, Росія та Словаччина (усі запровадили з 2001 року або пізніше).

Трирівнева пенсійна система – це також модель найбільш поширена в розвинених країнах, включаючи Австралію, Данію, Нідерланди, Швецію, Швейцарію та Великобританію.

Не усі трирівневі пенсійні системи однакові. Основні відмінності полягають у методиці обчислення пенсій на Рівні I та видах пенсійних схем, дозволених на Рівні III.

Деякі країни для розрахунку розмірів пенсійних виплат використовують систему підрахунку балів, а не стандартну формулу на основі розміру заробітної плати та кількості років, протягом яких сплачувались внески. І хоча системи на основі підрахунку балів дещо відрізняються, основна ідея залишається однаковою. При системі, основаній на підрахунку балів, працівник за свої внески отримує певну кількість балів, і розмір пенсії розраховується, виходячи з вартості цих балів на дату сплати внесків та/або вартості балів на момент виходу працівника на пенсію. Вартість балів, як правило, прив'язана до деяких економічних показників, пов'язаних з доступністю пенсій для суспільства. Наприклад, вартість балів може бути прив'язана до ВВП або до росту фонду оплати праці у країні. Системи на основі підрахунку балів існують у Хорватії, Естонії та Словаччині. Франція та Німеччина також використовують системи на основі підрахунку балів.

Деякі країни також визначають розмір пенсійних виплат на основі умовно накопичувальних рахунків схем з визначеними внесками, але без фактичного фінансування індивідуальних рахунків. Це називається умовними накопичувальними рахунками, певно, із-за того, що присутнє поняття рахунків, але на цих рахунках немає фактичних активів. При такій системі працівник отримує пенсію, що розраховується, виходячи із сукупного розміру сплачених внесків плюс рівень інвестиційного доходу, який, як правило, визначається за певними економічними показниками, таким як зростання ВВП. Латвія, Польща та Росія використовують умовно накопичувальні рахунки. Умовно накопичувальні рахунки також використовуються у Швеції.

Хоча системи на основі підрахунку балів та умовно накопичувальних рахунків використовуються у деяких розвинених країнах, але вони скоріше є виключенням, ніж правилом. Немає помітної тенденції щодо використання або системи на основі підрахунку балів, або системи з умовно накопичувальними рахунками для обчислення розміру пенсій у солідарних схемах.

Майже усі добровільні системи Рівня III дозволяють тільки пенсійні плани на основі індивідуальних накопичувальних рахунків. Пенсійні плани з визначеними виплатами не можуть пропонуватись на Рівні III. Це особливо стосується добровільних пенсійних систем, які були нещодавно створені. За останні 10 років, мабуть, не існує жодного прикладу запровадження Рівня III, який би дозволяв пенсійні плани з визначеними виплатами. Більшість систем Рівня III, які були створені давно, такі як у Сполучених Штатах та у Великобританії, дозволяють плани з визначеними виплатами. Однак, дуже мало схем з визначеними виплатами було створено в останні роки. Добровільні пенсійні схеми, які запроваджуються останнім часом, майже завжди є схемами з визначеними внесками. Більшість добровільних схем з визначеними внесками були створені роботодавцями та профспілками до 1960 року.

Системи також відрізняються за розміром коефіцієнту заміщення та іншими показниками. Ці відмінності скоріше обумовлені соціальним вибором, ніж основними структурними особливостями пенсійної системи.

Поширення дворівневих систем

Хоча більшість пенсійних реформ за останні 10 років завершилися запровадженням тривірневих пенсійних систем, дворівневі пенсійні системи все ще залишаються домінуючою моделлю у міжнародній практиці. Більшість таких систем або вже існують давно або є новими системами у нерозвинених країнах (часто в Африці).

Дворівневі пенсійні системи майже завжди складаються з Рівня I – солідарної системи та Рівня III – добровільних схем. Тільки декілька таких систем, наприклад, в Казахстані складаються з обов'язкової накопичувальної системи (Рівень II) та добровільної пенсійної системи (Рівень III). Системи, які складаються тільки з Рівня II та III зустрічаються дуже рідко.

Не спостерігається тенденції щодо створення пенсійних систем за моделлю, яка передбачає існування тільки Рівня II та III. Одночасно існує тенденція відходу від моделі на основі Рівня I та III. Все частіше навіть розвинені країни запроваджують Рівень II – загальнообов'язкові накопичувальні схеми у свою пенсійну систему та зменшують залежність від солідарних схем Рівня I. Рівень II – є одним із ефективних варіантів вирішення пенсійних проблем, пов'язаних зі швидким старінням населення. Єдиним реальним шляхом вирішення питання щодо зменшення навантаження у зв'язку з тим, що все менше працівників повинні фінансувати пенсії для все більшої кількості пенсіонерів, є запровадження часткового фінансування працівниками своїх пенсій через накопичення на індивідуальних рахунках коштів, які інвестуються.

Міжнародний експерт з пенсійних питань

Гері Гендрікс